

MEN GÜÝMENJE ÜÇIN ŞYGYR YAZMADYM!

S.Awezkyçewa

Garagalpak döwlet universiteti

Türkmen dili we edebiyaty kafedrasý assistenti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15272139>

Annotatsiya. Makalada Abaýyň döredijilik aýratynlygy barada durulyp geçilen.

Daýanç sözler: nusgawy edebiyat, ynsanperwerlik, gazak milli durmuşy .

Annotation. The article discusses the creative features of Abai.

Key words: classic literature, humanity, kazakh national life.

Dünýäniň beýik akyldarlary birden-kä tarpdan ýüze çykmaýarlar. Olaryň döreýşi zerurlyk we tebigy kanunalaýyklyk bolup, halkyň, milletiň ykbaly, onuň ruhy kämilligi bilen baglydyr. Olaryň beýikligi bolsa, özleriniň durmuşy we ykbaly bilen geçen we geljek asyrlary ahlak we sosial taýdan sepleşdirýänligindedir. Şonuň üçin-de beýik akyldarlar döwürleriň we zamanlaryň, ýurtlaryň we halklaryň ajaýyp duşuşmasydyr. Şol beýik akyldarlaryň biri-de türk halklaryň ajaýyp klassigi, gazak ýazuwly edebiyadynyň düýbünü tutujy, gazak-rus edebi baglansygynyň ýoluny açyjy Abaý Kunanbaýewdir. Ol asyryň garankylygynda ýagtylyk maýagy boldy, nurly ertire garaşyp gezdi.

Edebiyat meydanyna gelen ähli şahyrlar halkyň hakydasynda galmaýar. Olar diňe hünärmenlerin ylmy işlerinde öwrenilýär. Emma Abaý ýaly läheňler asyrlardan-asyrlara tarap özüne ýol salyp gelýär.

Gazak halkynyň ruhy serdary Abaý Kunanbaýewiň bize tarap çeken şol ajaýyp ýoly bu gün halklary görüşdirýär.

Türkmen halky bilen gazak halkynyň sosial-syýasy we medeni arabaglansygynyň kökleri asyrlaryň jümmüşinden gaýdýar. Gazak halkynyň arasynda aýdylýan bir rowaýatda tassyklanyşyna görä bir ata-enäniň Söýün we Seýil diýen iki ekiz ogly bolanmyşyn, ol oğlanlar edil siýam ekizleri ýaly bitişik dogulanmyşyn. Kimdir biri olary gylyç bilen aýyranmyşyn diýilýär. Elbetde, rowaýat rowaýatlygyna galýar, hakykat bolsa hakykatlygyna, emme näme-de bolsa aslynda bir durmuş hakykat bolmasa rowaýat hem tarpdan döremeýär. Häzirki etnik türkmenleriň bir bölegine söýünhan, bir bölegine bolsa esenhan diýer ekenler. Galyberse-de, ata türkmenler özlerini Aksilli diýen gazak aýalyna öýlenen Gözli atanyň nebereleri hasaplaýarlar.

Şundan görnüşi ýaly türkmen halkynyň bir tarapynyň daýylary gazaklar bolup hasaplanýar.

Abaýyň döredijiligi türkmen halkynyň arasynda örän meşhurdyr. Yazyjy Rähmet Seýidow şygrylarynyň aglabasyny Abaýyň altaýak goşgy düzüş formasynda ýazypdyr. Abaýyň eserlerine çuňňur demokratizm, döwrüň progressiw idealaryna ýykgyň etmek, duýgularyň güýji, duýgularyň beyan edilşiniň aýdyňlygy bakylyk berdi. Abaý parahatlygy, halklaryň arasynda dostlugy ündäpdir. Onuň poeziýasynyň bu äheňi tüýs дәwrebaп äheňdir. Agzybirliгиň il-gününiň аýdymчысы болан Abaý halkynyň durmuşyna hemişe gyýylypdyr:

Baý seýildi,
Bir beyildi-
Elde žaksy galmady.
Eldegi erkek
Baska seltek
Kagyp, elin karmady.

Abaýşynas alymlaryň çintgiläp öwrenşine görä Abaýyň döredijiliginde gündogar edebiýatynyň we rus edebiýatynyň täsiri örän uly bolupdyr. Sebäbi Abaý diňe şahyr bolmazdan ol ökde terjimeçi hemdir. Puşkiniň, Lermantowyň, Krylowyň eserlerini gazak diline terjime edýär. Abaýyň ýaşan zamanasy -XIX asyryň ikinji ýarymy Gazagystanda feodallaryň höküm süren zamanydy. Ikinji tarapdan, Gazagystany özlerine boýun eden patyşa ruslarynyň gazak halkyny dürli süteme sezewar eden wagtlaryna gabat gelýär. Abaý gazak folklor edebiýadynyň baý miýrasyny içgin öwrenip, özüniň eserlerini halkyň peýdasy üçin hyzmat etdirmegiň guralyna öwürýär. Abaý özüniň şygrylaryny güýmenje üçin дәl-de, eýsem halka hyzmat etmek maksadynda ýazandygyny nygtaýar.

Maksadym dil ussatlygy, hünär seçmek,
Nadanyň gözün oýup, köňül açmak. [2.111]

Ýene-de

Nusga alsyn diýip bu yaş yigitler,
Pikirimde oýun-sapa gülki yok. [4.67]

Gazak ýazuwly edebiýadyny döretmekde, onun edebi dilini ösdürmekde Abaýyň hyzmaty, zähmeti köp. Sebäbi gazak halkynda Abaýdan öň hakyky manysyndaky ýazuwly edebiyat bolmandy diýen ýaly. Abaýdan öňki gazak poeziýasy diňe halkyň agzeki edebiýady görnüşinde boldy, folklor derejesinden aňry geçmedi. Abaý gazak halkynyň täze ýazuwly edebiýadynyň esasyny goýan şahyr boldy. Abaý öz halkynyň

poeziyasyna liriki žanryñ sygyr formalarynyñ bentleriniñ ondan gowragyny girizipdir. Şahyr gündogar we rus poeziasyndan nusgalar alyp, şolar esasynda özüniñ ýoluny tapyp, goşgy formalaryny döredipdir. Şol formalaryñ iñ ajaýyplary Abaýyñ altaýak we sekizayak bentleridir. Bu bentler gurluşy, kämilligi, ritmiki sazlaşygy bilen tapawutlanýar. Şahyryñ döredijilik ussahanasynyñ önümi bolan bu bentler wagtyñ geçmegi bilen gazak poeziyasynyñ milli çeperçilik keşbine öwrülipdir. Abaýyñ altaýak goşgy düzüş formasy gazak edebiýadynyñ çäklerinden çykyp türki dilli halklaryñ ençemesiniñ poeziasyndan özüne mynasyp orun alyp bildi. Abaý bendinde ýazylan sygyrlary türkmen poeziasynda näçe diýseň tapyp bolar. Gazak halky ençeme şahyrlary döretdi, emma şolaryñ arasynda deňi-taýy bolmadyk söz ussady Abaýdyr. Abaýyñ nähili ömür sürüp ötendigini jikme-jik göz öňüne getirmek kyn. Biz ol barada köp zatlary çak edýäris. Emma biz onuñ sygyrlaryny okaýarys, bularda şahyr bize öz döwri hakynda taryhçy adama-da başartmajak ussatlyk bilen gürrüň berýär. Onuñ ýiti hem täsirli sözleriniñ kömegi bilen şol döwrüň adamlary şeýle suratlandyrýar.

Ar-namys, uýat, ynsap, sabyr, talap,
Bulary yzlamaz hiç kimler halap,
Giñ pikirdir, çuň ylmy gözlemeýär.
Ýalan bilen gybaty ýündeý işip. [2.64]

Abaýyñ döredijiliginde şol agyr döwürde gazak halkynyñ ömür beýanyny görýäris. Onda alaçsyz galan adamyñ ahy-nalasy-da, azat durmuş hakdaky süýji arzuwlaryda, ynsanyñ gözellige, ýaşayşa bolan belent söýgüsünde görnüp dur. Bu poeziýada gaýgyly äheňler, erksizligiñ eýmenç şekilleri hem bar.

Solupdyr reňki otlaryñ, gülleñ,
Gülküsi çykanok körpe nesilleñ,
Edil kakan göwre ýaly agaçlar,
Iñläp ýatyr, görki gaçypdyr çölleñ. [3.219]

Şahyryñ wasp edýän häsiýetli taraplary esasan hem gowy häsiýetlilik, watany, il-ýurduñy söýmek, ulyny sylamaklyk, batyrlyk, dogrysözlülük, agzybirlilik, zähmeti gowy görmeklik, adamkärçilik, hakyky durmuşa ynanmaklyk ýaly garaýyşlaryna degişli goşgularydyr.

Gybat, aldaw, jalaýlykdan,
Arañy tiz açawergin.
Men-menlikden, bikärlikden,
Duşmanyñdan, gaçawergin. [3.219]

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

Şahyr hemişe öz okyjysyny adamkärçilikli ahlak tarapdan edepli sypatlar bilen bezeýär. Ol öziňiň köp goşgusynda zähmetkeş adamy we onuň adamkärçilik mertebesini birinji orunda goýýar.

Edenli bol hem paýhasly.

Söý zähmeti käriň bolsun

Ile mährem, türkanalyk-

Şu başisi ýaryň bolsun. [3.219]

Gazak halkynyň Abaý şahyrdan başlanan realistik poeziýasynyň in gymmatly tarapy onuň aňrybaşy ynsanperwerligidir. Adamkärçilige hyzmat edýän poeziýany bolsa, ol näçe owadan bolsa-da, döwrebaп diýselerem ony hemme deň derejede ykrar etmeýär. Şol sebäpli hem ol ýönekeý ynsanlaryň arasynda edil güneş ýalydyr. Abaý şahyryň sözi bakydyr, onuň sözüni saklap gelýän halk hem bakydyr.

Abaýyň öndengörüjilik bilen: “Gazaklaryň arasynda ogurlygyň, gybadyň, duşmançylygyň, töhmediň ýitip gitjek günide geler we biz baýlyk bilen bilimi hakyky ýol bilen gazanarys” diýen sözleriniň ýerde galmandygyna bu günki günde dünýä şaýat.

Peýdalanylýan edebiýatlar:

1. Абай (Ибрахим Кунанбаев) 2.т. Аудармалар мен қара сөздер. Алматы, 1986.
2. Абай. (Ибрахим Кунанбаев) 1.т. Өлеңдер мен поэмалар. Алматы, 1986.
3. М.Көсәев. Әдебиат барада сөхбет. Ашгабат, 1972.
4. Абай Кунанбаев. Гошгулар. «Туркменистан» неширjаты. Ашгабат 1970.